

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI VÀ SỰ RA ĐỜI CỦA KHOA HỌC GIÁO DỤC MÁC XÍT

• TS. MAI VĂN HÓA

Học viện Chính trị quân sự

Từ sau Cách mạng tháng Mười Nga, hệ thống xã hội chủ nghĩa ra đời với tất cả những ưu việt của nó về phát triển kinh tế, xã hội, khoa học và giáo dục... Đây là một nhân tố mới thúc đẩy tiến trình phát triển của lịch sử nhân loại. Tuy nhiên, sau hơn 70 năm tồn tại của mình, hệ thống xã hội chủ nghĩa tan rã. Nhưng điều này không có nghĩa là những thành tựu của nó bị phủ nhận.

Cách mạng tháng Mười đã khai sinh ra nhà nước vô sản đầu tiên trên thế giới, đồng thời cũng khai sinh ra nền giáo dục xã hội chủ nghĩa. Dưới chế độ chính trị, xã hội mới, nước Nga đi đầu trong lĩnh vực xây dựng nền giáo dục mới xã hội chủ nghĩa mà những thành công, kinh nghiệm và phát triển lí luận giáo dục được coi là một "hình mẫu" để các nước xã hội chủ nghĩa khác tham khảo, học tập và cũng đã thúc đẩy sự phát triển lí luận và thực tiễn giáo dục ở các nước đó.

Chủ nghĩa xã hội ở nước Nga được hình thành là kết quả của Cách mạng tháng Mười. Việc xây dựng chế độ xã hội mới này chưa có trong tiền lệ lịch sử. Nhân dân Xô viết tự khai phá cho mình sứ mệnh lịch sử phải đảm nhiệm, con đường phải đi, nhiệm vụ phải thực hiện để khẳng định tính tất yếu lịch sử và giá trị của cuộc Cách mạng mà chính dân tộc Nga đã làm nên.

Để xây dựng chủ nghĩa xã hội, nhân dân Xô viết đã phải xác định và giải quyết nhiều nhiệm vụ trọng đại, khó khăn và lâu dài như xây dựng tổ chức Đảng, chính quyền, đoàn thể, phát triển kinh tế - xã hội, khoa học - kĩ thuật; trong đó có nhiệm vụ xác lập nền giáo dục xã hội chủ nghĩa từ trung ương đến cơ sở, làm thay đổi bản chất của nhà trường Sa hoàng, vốn là công cụ của giai cấp thống trị thành phương tiện để xây dựng chế độ mới, giáo dục con người mới xã hội chủ

nghĩa. Giáo dục là một bộ phận của cách mạng xã hội chủ nghĩa. Sự phát triển kinh tế, xã hội, khoa học và giáo dục đã đưa Liên Xô trở thành một cường quốc trên thế giới, xứng đáng là quê hương của Cách mạng Tháng Mười vĩ đại.

Trải qua hơn 70 năm xây dựng và phát triển đến trước khi sụp đổ, Liên Xô có 115 triệu cán bộ khoa học - kĩ thuật (bằng 1/4 tổng số cán bộ khoa học của thế giới). Liên Xô đứng hàng đầu trong lĩnh vực nghiên cứu khoa học cơ bản, sử dụng năng lượng nguyên tử vào mục đích nghiên cứu khoa học, nghiên cứu vũ trụ, khoa học về trái đất và vật lí địa cầu. Có 189 viện sĩ và 83 viện sĩ thông tấn, hơn 40 nhà bác học Liên xô được nhận giải thưởng của các tổ chức khoa học nước ngoài và quốc tế. Cứ 1000 người làm việc trong nền kinh tế quốc dân có 883 người có trình độ đại học và trung học, thực tế này đã chứng tỏ sức sống mãnh liệt của chủ nghĩa xã hội hiện thực. Điều đó đã tạo nên sức mạnh để tự bảo vệ thành quả của Cách mạng tháng Mười và cũng là thành trì vững chắc, niềm tin cậy của các nước xã hội chủ nghĩa.

Trong quá trình tổ chức, xây dựng và phát triển giáo dục của mình, các nhà giáo dục Xô viết đã nhận thức rõ vai trò vượt trước và soi đường của lí luận giáo dục đối với thực tiễn giáo dục để tiến tới thành lập các tổ chức có chức năng nghiên cứu lí luận giáo dục. Những người đặt nền móng cho sự ra đời của khoa học giáo dục Xô viết ngay từ những ngày đầu phải kể đến N.C Cờpuxcaia, A.V.Lunacharxki, Makarenkô, M.N. Pôkrôpxki... Tạp chí "Giáo dục Xô viết" ra đời năm 1937 đóng vai trò quan trọng trong nghiên cứu, phổ biến lí luận giáo dục xã hội chủ nghĩa. Tiếp theo đó là sự ra đời của Viện hàn lâm khoa học giáo dục Liên Xô năm 1943. Viện là

một trung tâm nghiên cứu cơ bản và nghiên cứu ứng dụng về khoa học giáo dục. Các nhà nghiên cứu và hoạt động thực tiễn giáo dục tiêu biểu đã làm phong phú lí luận giáo dục cộng sản chủ nghĩa: N.C Cờpuxcaia, Makarenkô, Gôntrốp, Cairốp, Xukhômliński... Tên của họ không chỉ nổi danh ở phạm vi quốc gia mà cả trong hệ thống xã hội chủ nghĩa trước đây và cộng đồng khoa học thế giới.

Cách mạng tháng Mười đã mở ra một thời kì mới để các nhà khoa học giáo dục Xô viết vận dụng học thuyết cách mạng và khoa học cũng như phương pháp luận của học thuyết Mác - Ăngghen vào việc nghiên cứu khoa học giáo dục và đặt nền móng phương pháp luận nghiên cứu khoa học giáo dục xã hội chủ nghĩa từ đó về sau. N.C. Cờpuxcaia, nhà giáo dục lớn của Liên Xô cũ, được coi là người nhận thức sớm và đặt nền tảng xây dựng phương pháp luận khoa học giáo dục xã hội chủ nghĩa dưới ánh sáng chủ nghĩa Mác đã cho rằng, muốn nghiên cứu lí luận hoặc thực tiễn giáo dục đạt kết quả đòi hỏi chủ thể nghiên cứu phải nắm vững học thuyết Mác mới có khả năng phân tích, đánh giá có cơ sở khoa học các hiện tượng giáo dục, vận dụng sáng tạo lí luận vào thực tiễn giáo dục. "Học thuyết Mác đối với những nhà giáo dục Xô viết - đó là kim chỉ nam cho hành động". Và vì lẽ đó, Cờpuxcaia yêu cầu cần vũ trang cho các nhà giáo dục Xô viết một cách có hệ thống những tri thức của học thuyết Mác. Ở thời đang tồn tại, khoa học giáo dục các nước xã hội chủ nghĩa trong quá trình xây dựng và phát triển của mình cũng đã làm như vậy.

Cách mạng tháng Mười đã mở ra kỉ nguyên mới về xây dựng, phát triển khoa học giáo dục xã hội chủ nghĩa Xô viết. Những kết quả trong lĩnh vực này là vô cùng phong phú và có ý nghĩa to lớn. Xin đề cập một số vấn đề cơ bản sau đây:

- Nêu bật vai trò của giáo dục đối với quá trình hình thành, phát triển nhân cách con người xã hội chủ nghĩa

Các nhà giáo dục Xô viết cho rằng, quá trình hình thành nhân cách xã hội chủ nghĩa của

con người trong đó có thể hệ trẻ là quá trình vận động phức tạp, biến đổi liên tục của mỗi cá thể dưới sự tác động của toàn bộ hoàn cảnh sống. Thừa nhận yếu tố di truyền là cơ sở vật chất, có tính tiền đề thuận lợi trong quá trình phát triển cá nhân; hoạt động cá nhân giữ vai trò chủ yếu, quyết định trong việc giải quyết mâu thuẫn bên trong của quá trình phát triển; còn giáo dục có vai trò chủ đạo, chi phối sự hình thành, phát triển nhân cách. Từ đó xây dựng các nguyên tắc kết hợp giáo dục bằng tập thể và thông qua tập thể, giáo dục thông qua hoạt động, kết hợp giáo dục và tự giáo dục.

- Khẳng định công khai tính giai cấp sâu sắc của giáo dục và nhà trường

Trước Cách mạng tháng Mười, giai cấp thống trị đã sử dụng giáo dục và nhà trường là công cụ thống trị xã hội, nhưng luôn nói rằng giáo dục là phi giai cấp, đứng ngoài chính trị. Lí luận giáo dục xã hội chủ nghĩa Xô viết khẳng định giáo dục, nhà trường luôn luôn thấm nhuần ý thức giai cấp. Trong xã hội có giai cấp, giáo dục, nhà trường cũng như văn hoá, nghệ thuật được sử dụng như một phương tiện thống trị giai cấp để bảo vệ quyền lợi của giai cấp thống trị xã hội vì chính giai cấp thống trị và chính quyền của nó là người tổ chức ra giáo dục và nhà trường chứ không ai khác; đúng như Lênin đã phê phán "giai cấp tư sản cũ" nói nhà trường đứng ngoài cuộc sống, đứng ngoài chính trị là một sự dối trá, giả nhân, giả nghĩa, và công khai tuyên bố "Nhà trường phải trở thành công cụ của chuyên chính vô sản".

- Xác định mục đích giáo dục xã hội chủ nghĩa

Khác với các nhà giáo dục trước thời Cách mạng tháng Mười và kế thừa, phát triển tư tưởng giáo dục con người phát triển toàn diện của Mác - Ăngghen, các nhà tư tưởng, các nhà giáo dục Xô viết đã phân tích sâu sắc ý nghĩa to lớn của việc xác định mục đích giáo dục và coi đó là cơ sở cho việc xây dựng nội dung (các mặt) giáo dục. Ngay sau Cách mạng tháng Mười, Cờpuxcaia đã khẳng định: Nhà trường tiểu học, trung học đến đại học chỉ có mục đích chung là giáo

dục những con người phát triển toàn diện, có thể giới quan và ý thức xã hội chủ nghĩa, những phẩm chất đạo đức tốt đẹp. Lênin cũng đã nhấn mạnh: "Người ta sẽ chuyển sang việc giáo dục, huấn luyện và đào tạo những con người phát triển về mọi mặt, được rèn luyện về mọi mặt và biết làm mọi việc. Đó là cái đích của chủ nghĩa cộng sản đang đi tới, phải đi tới và sẽ đi tới, nhưng phải trải qua một thời gian lâu dài".

- Về nguyên lí giáo dục xã hội chủ nghĩa

Vào thời Mác - Ăng ghen, để thực hiện được mục đích giáo dục con người phát triển toàn diện, hai ông cho rằng phải "Kết hợp giáo dục với sự sản xuất vật chất", với "lao động trong công xưởng", phải "dạy kĩ thuật bách khoa". Mác - Ăng ghen mới chỉ phác họa sự kết hợp giữa giáo dục và sản xuất, lao động, nhưng việc kết hợp đó như thế nào thì chưa được nêu ra. Sau Cách mạng tháng Mười, trong quá trình xây dựng nền giáo dục xã hội chủ nghĩa, các nhà lí luận giáo dục Xô viết đã chỉ rõ nội dung của sự kết hợp là giáo dục với lao động sản xuất và đấu tranh cách mạng, kết hợp học với hành, lí luận gắn với thực tiễn, nhà trường gắn với xã hội. Phương thức của sự kết hợp là dạy học những kiến thức từ thực tiễn, và thông qua thực tiễn để giáo dục con người.

Những vấn đề lí luận giáo dục của các nhà giáo dục quê hương Cách mạng tháng Mười, một mặt có ý nghĩa đầu tàu cho sự phát triển hệ thống lí luận giáo dục xã hội chủ nghĩa, đóng góp lớn lao vào kho tàng lí luận khoa học giáo dục thế giới. Mặt khác, những lí luận cơ bản đó đã có ý nghĩa chỉ đạo thực tiễn giáo dục mà kết quả của nó là một nền giáo dục xã hội chủ nghĩa phát triển, phục vụ có hiệu quả sự nghiệp xây dựng, phát triển chủ nghĩa xã hội không chỉ ở Liên bang Xô viết mà ở cả hệ thống xã hội chủ nghĩa hiện thực trong lịch sử nhân loại, điều mà bất cứ ai có thái độ khách quan với lịch sử không thể không công nhận.

Đối với Việt Nam, Cách mạng tháng Tám thành công thì một trong những nguyên nhân của thắng lợi đó là có sự ảnh hưởng của Cách

mạng tháng Mười. Trong quá trình hình thành, xây dựng và phát triển lí luận giáo dục xã hội chủ nghĩa ở nước ta, nhất là vào những thập kỉ 60 đến đầu thập kỉ 80, chúng ta đã kế thừa, học tập và ứng dụng những thành tựu lí luận giáo dục Xô viết để xây dựng và phát triển khoa học giáo dục nước nhà. Nhiều chuyên gia giáo dục của Liên bang Xô viết đã đến Việt Nam trao đổi học thuật, kinh nghiệm giáo dục. Nhiều cán bộ Việt Nam đã được gửi sang Liên bang Xô viết học tập, nghiên cứu trên lĩnh vực này. Có thể nói sự phát triển lí luận và những thành tựu thực tiễn giáo dục xã hội chủ nghĩa Việt Nam từ khi có chính quyền cách mạng đến trước những năm 1990 đã có sự ảnh hưởng và đóng góp to lớn của giáo dục xã hội chủ nghĩa Xô viết trước đây. Những thành quả đó đã và đang là nền tảng vững chắc để Việt Nam hội nhập quốc tế về giáo dục thành công. Tuy nhiên trong quá trình đó, chúng ta cũng đã ý thức được những hạn chế, bất cập của cả lí luận và thực tiễn giáo dục nảy sinh để cải tiến, đổi mới phù hợp với bối cảnh hội nhập quốc tế hiện nay.

Học thuyết Mác - Ăng ghen là một học thuyết cách mạng và khoa học nhất về xã hội, con người. Lênin là người đã tiếp thu, vận dụng nó cùng với ý chí, trí tuệ Nga đã làm nên thắng lợi Cách mạng tháng Mười. Chính Người và quê hương của Cách mạng tháng Mười là nơi vận dụng, bổ sung, phát triển sáng tạo học thuyết Mác - Ăng ghen vào công cuộc xây dựng đất nước, trong đó có sự ra đời của lí luận giáo dục xã hội chủ nghĩa. Sự tồn tại, phát triển của thực tiễn giáo dục và khoa học giáo dục xã hội chủ nghĩa là một bộ phận của thực tiễn giáo dục và khoa học giáo dục của thế giới hiện đại.

SUMMARY

The article describes the birth and development of Marxist educational science together with the successful October Revolution and the building of the Soviet power and reaffirms its significance and great role in building and developing education in the past in the Soviet Union and other socialist countries, including Vietnam as well as its contributions to the development of educational science in the world as a whole.